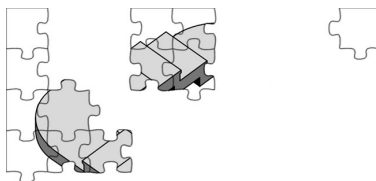

3

CRNO PROROČANSTVO

Pera Todorović i Čeda Mijatović započeli su priču o kremanskom pro-ročanstvu, zatim su je razvukli do beskraja i konačno je doveli u ćorsokak. Nisu mogli da završe seriju, niti da je ostave nedovršenu. Dalje razvlačenje priče takođe nije dolazilo u obzir, jer su u prethodnih 300 nastavaka svi aduti već bili istrošeni, a strpljenje čitalaca bilo je na izmaku.

Ubistvom kralja Aleksandra Obrenovića i Drage Mašin, rešenje kao da je palo s neba i priča je sada mogla da dobije novi zamah. Pera Todorović, kao vešt novinar, iskoristiće to već sledećeg dana - mada je njegov list, *Male novine*, upravo 29. maja prestao da izlazi. Vratićemo se na taj dan, samo da pomenemo da će naredni broj *Malih novina* izaći tek četiri meseca kasnije, 1. oktobra, uz sledeće obrazloženje:

„Male Novine” prestale su 29. maja.

Taj njen prestanak bio je nenadan i neobičan - čak nisu imale kad reći ni „zbogom” svojim čitaocima, već su umukle na jedan mah, kao ono kad sveću utuliš. Otkuda i zašto to?

Na ovo pitanje najbolje odgovara sam dan prestanka. Dvadeset deveti maj kazuje sve!...

Mi pak sa svoje strane za sada mogli bismo dodati samo još ovo: Dvadeset devetoga maja valjalo je spasavati glavu, s toga nam nije bilo do novina!...

Pera Todorović zaista nije imao sreće sa vlastima, jer su ga, po njegovim rečima, Obrenovićeveci optuživali da je Karađorđevićovac, a Karađorđevićevci su ga smatrali Obrenovićevcem. Zbog toga je četiri godine proveo u izgnanstvu, 20 puta bio hapšen i osuđen na ukupno 27 godina robije (od čega je odležao preko pet godina) [30]. Evo njegovih reči s kraja 1903:

„Ti si Karađorđevićovac!”

Te su reči bile strašne i opasne punih 45 godina! - sve od 1858, pa do 29. maja ove (1903) godine.

Od 29 maja stvar se izvornula. Sad postaje opasno kad se kome rekne: „Ti si Obrenovićevac!”

A kako je baš tu čudna sudbina moja!

Trideset punih godina morao sam se braniti i zubima i noktima da nisam Karađorđevićovac. Nekoliko puta umalo što nisam glavom platio, jedino s toga, što su Obrenovićeveci mislili da sam potajni i skriveni Karađorđevićovac. Ali, Obrenovići padaju 29. maja, a na srpski presto dolazi Karađorđević.

I gle! Među prvim žrtvama koje padaju - tu sam ja! Gone me, zlostavljaju i umalo što nisam glavom platio! Zašto?

Zato, što sad opet smatraju da sam potajni Obrenovićevac! [30]

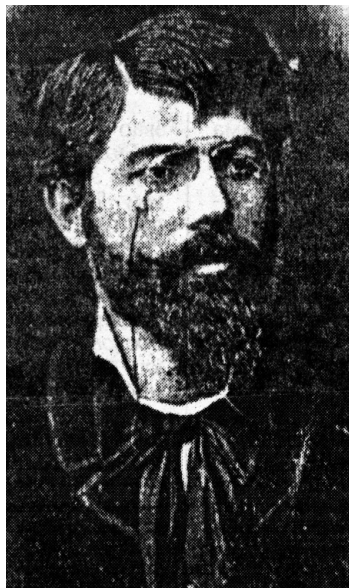
Začudo, drugi list, pod nazivom *Ogledalo - Zrake iz prošlosti*, koji je takođe uređivao Pera Todorović, nesmetano se štampao i pojavljivao na kioscima. Format lista je bio neuobičajeno mali (A5), izlazio je svakog drugog dana i predstavljao je neku vrstu političke feljtonističke štampe, jer se nisu objavljivale dnevne vesti nego tematske celine u nastavcima.

Hajde da se vratimo na dramatične događaje od 29. maja. Čitaoci, dakle, žele proročanstvo? Sad ili nikad! Imaće ga... ali zamalo. Proročanstvo ponovo „najavljuje” događaje iz prošlosti - pa makar samo nepun dan stare!

Dakle, u noći između 28. i 29. maja u atentatu su ubijeni kralj Aleksandar Obrenović i kraljica Draga Mašin. U narodu se već dugo šušalo i nagađalo o kraju vladavine ove dinastije, ali je sada teško reći da li je Pera Todorović u to vreme znao i nešto više o pripremi atentata na kraljevski par. Kao vrsni novinar, on je hitro reagovao na vest o ubistvu i, već sledećeg dana, 29. maja, u njegovom *Ogledalu* objavljen je prvi od dva nastavka feljtona *Crno proročanstvo* [5c]. Čitajući ove tekstove, stiče se utisak je da je on vrlo

spretno iskoristio tragični kraj dinastije Obrenović, jer je retroaktivno konstruisao niz događaja koji se savršeno uklapaju u priču o kremanskom proročanstvu. Prethodnim tekstovima u *Malim novinama* stvorena je dramska tenzija kod čitalaca, a atentat na kraljevski par dogodio se u trenutku koji je za dalji tok priče bio najpovoljniji.

U *Ogledalu*, naravno, pojavljuje se gomila podataka koji svedoče o tome da je Pera Todorović „znao“ šta čeka Obrenoviće i kako je kremansko proročanstvo to sasvim precizno najavilo. Treba ipak napomenuti da se ništa od nagoveštaja zle sudbine Aleksandra i Drage ne pojavljuje pre njihove smrti, bar ne u pisanoj formi. Pa ipak, u doba oštre međudinastičke borbe u narodu je bilo govora o skoroj propasti dinastije Obrenović.

Pera Todorović

O ovome postoje i neka svedočenja [12c] koja se logično uklapaju u priču. Po njima, idejni tvorac kremanskog proročanstva bio je prota *Milan Đurić*, kome je dinastija Obrenović oduzela sveštenički čin i osudila ga na tešku robiju, pa je on smislio kako da u svojoj političkoj borbi što bolje iskoristi verovanje naroda u proročanstva. S obzirom na to da su takve informacije širene usmeno, teško je sada reći kako su one glasile, koliko su bile precizne i u kojoj meri su odgovarale kasnijim događajima. Može se, ipak, sa velikom verovatnoćom pretpostaviti da je Đurić u saradnji sa protom *Zaharijem Zaharićem* širio priču (izrečenu u formi proročanstva) kojom će navesti narod da očekuje kraj Obrenovića i ponovni dolazak Karadorđevića.

Pera Todorović je, naravno, vešto iskoristio ove neodređene glasine i dobro poradio na tome da kod čitalaca stvori uverenje da je o nesrećnom kraju kraljevskog para postojalo precizno proročanstvo. Čak je i jedan beznačajni (mada tačan) podatak, da su tri godine ranije na istoj naslovnoj strani objavljene vesti o prosidbi *Drage Mašin* i smrti italijanskog kralja *Umberta*, smešten u kontekst proročanstva.

Verovatno je da su oba razgovora, prepričana u citatu koji sledi, ili falsifikati autora teksta, ili su suštinski izmenjeni. Posebno je uočljivo preterivanje u važnosti koju autor sebi pridaje tokom razgovora sa kraljevskim parom.

Ova dva broja *Ogledala* izazvala su veliko interesovanje i po rečima dr Kazimirovića, bukvalno su razgrabljena. U prilogu [5c] prenet je tekst u celini, a ovde su navedeni samo važniji delovi:

Crno proročanstvo

U 1902. godini u „Malim novinama“ počeo je izlaziti podlistak „Jedno proročanstvo“. Naskoro zatim jednog dana pozove me k sebi kralj Aleksandar, i posle poduzeg razgovora o drugim stvarima on me upita:

- Ama vi ste počeli u „Malim novinama“ iznositi nekakvo „proročanstvo!“ Šta će vam to?

- Pa, Veličanstvo, zanimljiva je stvar; svet se interesuje, a i sam događaj ima istorijske važnosti. G. Čeda Mijatović napisao je o tome proročanstvu jedan izveštaj i u „M. Novinama“, pa su svi ti brojevi prosto razgrabljeni.

- Verujem - reče kralj zlovoljno. - Jagmi se svetina! Njoj samo da su čudesa i proročanstava! Pa ipak bi najbolje bilo, da vi to prekinete i da više ne pišete o tome.

- Ali zašto, Veličanstvo?

- Zato što je najbolje sve to napustiti. A i što će vam da baš o tome pišete, kad imate puno drugih stvari? Što da podgrevate ono što je bilo još pre trijestak godina? Pa onda, tu se, čini mi se, nešto pominje o meni, a ako se ne varam čak se i o kraljici nešto priče. Je li tako?

- Tako je, veličanstvo.

- Pa kad je tako, onda što će vam to? - reče kralj prekorno. Neprijatelji i onako jedva čekaju da izmisle i reknu kakvo zlo, a vi sad čisto kao da im pomažete, iznosite i vi nove sumnje, slutite i vi neko zlo i nesreću, i time im taman idete na ruku... Najposle, ja za sebe toliko i ne marim. Ali kraljicu to jako dira. Moraćete otići do nje da se izvinite i da joj to objasnite.

Nisam odmah, ali sam posle dugog, dugog vremena, ipak morao otići kraljici Dragi. Ona me dočeka stoječki i poduže je tako sa mnom razgovarala.

- Pravo da vam kažem, g. Todoroviću, srdim se na Vas. Pre sam vaše „Male Novine“ u slast čitala, a sada, kad koji broj uzmem u ruke, uvek strepim, da u njemu ne nađem kako ste počeli već iznositi ono prokletu proročanstvo.

Zbunjen ovako oporim predusretanjem (inače kraljica je umela biti veoma ljubazna pri dočeku), ja nisam znao šta odmah da odgovorim - a kraljica produži:

- Naravno, kralj neće pred vama... a i ni pred kim to da govori, ali istina je, da njega po neke stvari neobično diraju. Eto, na priliku, vi niste znali što se kralj onoliko na vas naljutio, kada ste, prilikom moje prosidbe, u vašim „M. Novinama,“ odmah ispod naših slika, doneli članak u crnom okviru i s krstovima, u kome se govorilo o ubistvu i smrti pok. kralja Umberta.

Ja je popravim da članak nije bio u crnom okviru. Ona produži živo:

- Pa bila je debela crna linija i krstovi - dovoljno to, tu odmah ispod naših vereničkih slika govorilo se o ubistvu, o krvi, o pogrebu, o smrti, a kralj ne može da trpi take razgovore i ne mari da čuje ništa što se na smrt odnosi i smrti se tiče. [5c]

Priča nadalje obiluje uobičajenim frazama o iskrenom prijateljstvu autora prethodnog teksta sa kraljevskom porodicom i o tome kako on želi dobro kralju, zbog čega mu je i savetovao da se ne ženi Dragom. Zatim se govori o proročanstvu *Mateje iz Kremana*, koje ćemo ovoga puta preskočiti jer će o tome biti više reči u sledećem poglavlju. Kraljicu su posebno zainteresovali spisi o proročanstvima ovoga vidovnjaka, koji navodno postoje u već pominjanoj fascikli arhive Ministarstva unutrašnjih poslova. Evo šta je Pera Todorović, sudeći po ovom tekstu, preneo Dragi Mašin o tim proročanstvima:

„Knez Mihailo gine, a njega će naslediti njegov rođak „koji će Srbiju namučiti, ali će je i kraljevskim vencem venčati - ona će pod njim da poraste i ojača“....

On sam lično (taj naslednik Mihailov) „metnuće na glavu krunu kraljevsku, ali će biti zle ruke i zle sreće.... Umreće u najboljem dobu“...!..

- „Imaće sina jedinca... I taj „sin jedinac“ biće još gore sreće no što mu je i otac bio... Neće imati od srca poroda i umreće mlad, vrlo mlad, neće napuniti ni trideset godina! Svršice vrlo mlad i „s njim će se ugasiť njegova sveća“?...

- Kraljica me preseče: - Šta to znači „ugasiće se njegova sveća“?...

- Znači, Vel., ugasiće se ona sveća, koja se u njegovom domu o slavi pali, to jest: izumreće njegova loza, neće više biti Obrenovića!..

- Dalje, dalje. - reče kraljica mračno. Ja nastavim.

- „Ugasiće se njegova sveća“!... A zatim će Srbijom zavladata druga loza. Ali ni ona neće bit dugovečna. Izrodiće se unutrašnje borbe i kroljenja, doći će meteži i međusobni sukobi, i strana, tuđinska, neprijateljska sila zavladaće Srbijom i dušmanski će pritisnuti rod srpski. I nastaće tako strašna i nesrećna vremena, da će živi, prolazeći pored grobova predaka svojih, tu zastati i suzni uzdisati:

„Otvorite se grobovi, da i mi živi u vas legnemo!... Blago vama što ste pomrli, te bar svojim očima ne gledate muke, bruke i jade naše!

„A kad se narod srpski dobro namuči i napati; kad prestrada sve ono, što je Hristos na krstu prestradao, onda će se iz sredine naroda, iz sirotoga doma i od prostoga roda srpskog javiti čovek, koji će svoj narod dići, povesti, osloboditi i ujediniti tako, da svi Srbi budu zajedno i da budu sami svoji gospodari, kako nikad pre nisu bili. I onda će nastati tako miran i srećan život, narod će živeti tako zadovoljno, da će ljudi, prolazeći pored grobova predaka svojih, uzvikivati radosno:

„Ustanite mrtvi da živimo!“

- Eto, Veličanstvo, ovo je to crno proročanstvo!

Bleda i duboko zamišljena, nema i nepomična, kraljica je, kao skamenjena, sedela u svojoj velikoj stolici. Samo su joj oči sevale i neobično živo sijale, kad bi ih od vremena na vreme podigla gore.

Ćutao sam i ja, jer posle ispričanog proročanstva nisam znao šta da počnem. Na jedared kraljica podiže glavu, zaustavi na me-

ni onaj svoj čudni, sjajni pogled i, pošto me je tako dugo i nemo gledala, ona uzdahnu duboko, vrlo duboko i reče skoro šapatom:

- Strašno proročanstvo!... Užasno proročanstvo... Neće doživeti ni tridesetu godinu!.. A sada mu je tek dvadeset sedma!.. Značilo bi jedva još tri godine!.. To bi bilo užasno... užasno!.. Svemoguća Bože, je li to moguće!..

Kraljica je ovo izgovorila isprekidano, tiho, promuklim, slomljenim glasom, i izgledalo je kao da sama sebi govori, pa onda na jedared klonu, čisto kao da se smanji i sparusi, spusti glavu u šake, i tako slomljena, skrušena, ona je dugo, nemo ćutala, a ja sam, sedeći malo u strani, video sam njen zatiljak i njen gojazni, beli, obli vrat.

U tom trenutku bejaše mi je neobično žao.

- Bože, da li ne plače?! - dođe mi u pamet.

I doista, kad kraljica malo posle podiže glavu, njene sjajne oči bile su vlažne od suza. [5c]

I tako Pera Todorović, koji je u seriji tekstova o „jednom proročanstvu” u svojim novinama nekada pisao da je „dinastija Obrenovića, kao novo jarko Sunce, zasijala na nebu mlade srpske kneževine, da odatle s visine prestola kroz vekove sija srpskome narodu” [3], već sutradan, posle tragične smrti kraljevskog para, opisuje kako je kralju uterivao strah u kosti, a kraljicu navodio na plač posmatrajući njen „gojazni, beli, obli vrat”. A samo nekoliko godina pre toga, taj čovek je istom kralju poslao pismo u kome kaže da „samo ljudska ništavila bez ikakve cene i vrednosti, traže svoju slavu i svoje uzvišenje u tuđoj sramoti i tuđem poniženju” [30].

Čedomilj Mijatović poslužiće se istom pričom, ali će je obogatiti novim atraktivnim detaljima i objaviti u jednom engleskom časopisu [23]. Odatle priču preuzima grčki list

Draga Mašin

„Akropolis”, a onda i bivši predsednik vlade **Dr Vladan Đorđević**, koji je objavljuje u poglavlju „Grčki Akropolis o kremanskom proročanstvu” [22c] knjige „Ministar u apsu”. Po toj priči, kraljica Draga Mašin je samo nekoliko dana pred svoju smrt (dakle, i pred objavljivanje ovih tekstova u *Ogledalu*) razgovarala o ovim proročanstvima:

Nekoliko dana pre nego što će i sama poginuti, Kraljica Draga razgovarala je sa gorkim osmehom na usnama o tom istom proročtvu Mate iz Kremana. Taj osmeh Kraljice Drage razumeli su samo oni koji su znali kakvim su strašnim predosećanjima bili ispunjeni poslednji dani Draginog života”. [22c]

Čedomilj Mijatović nije precizirao s kim je to kraljica razgovarala „*nekoliko dana pre nego što će i sama poginuti*”. Ako je mislio na razgovor sa Perom Todorovićem, onda nije pažljivo pročitao podatak da taj razgovor nije vođen tri dana, nego skoro cele tri godine pre atentata, a ako je razgovarala s nekim drugim, onda je malo verovatno da Pera Todorović ne bi obogatio svoj tekst u *Ogledalu* i tim detaljima. Svakako ne bi izostavio emotivne reakcije kraljice

Drage, opise njenog predosećanja, gorkog osmeha i pogleda koje je upućivala svima kao da je „znala”, i tako dalje.

Aleksandar Obrenović

Godine 1903, posle dramatičnih događaja koji su ovde opisani, na vlast dolazi dinastija Karadorđević i njena vladavina je dovoljno stabilna da nikome u agitaciji nisu potrebne proročke poštapalice. Zato se kremansko proročanstvo neće pominjati sledećih 12 godina, sve dok Prvi svetski rat ne zakuca na vrata Srbije.

Jedino što je sigurno, jeste da se u to vreme nigde u pisanoj formi ne pominju proročanstva koja najavljuju događaje za koje će nas, skoro ceo vek kasnije, analitičari uveravati da su bili na vreme najavljeni i prorečeni. Oružani i „hladni” sukobi, smene vlasti, tehnički pronalasci... nigde ni traga u štampi o *proročanstvu* pre nego što se objavi vest o *dogođaju*. Kao što će i kasnije redovno biti

slučaj, navodiće se samo „najave“ za događaje koji su u trenutku pisanja o njima već bili prošlost.

Čemu su onda služila takva zakasnela proricanja nečega što se već dogodilo? Pa, proročanstva su još od biblijskih vremena korišćena kao moćno oružje u političkoj agitaciji. A da bi se verovalo u njih, trebalo je uvek nečim novim pothranjivati poverenje naroda u proroke. Jer, da bi neko verovao proroku koji mu kaže šta valja činiti, on mora najpre da poveruje da ima posla sa pravim i uspešnim prorokom, pa makar taj uspeh bio izmišljen.

Jedno od takvih „uspešnih“ proročanstava jeste i čuveni događaj na užičkoj pijaci, kad je prorok čitav dan ranije video atentat na *kneza Mihaila*. Prvi pisani trag pojavljuje se tačno 35 godina posle samog događaja, tako da sada nemamo načina da utvrdimo šta se zaista dogodilo, pa ni da li je sve to samo rezultat nečije bujne mašte. Ipak, zadržaćemo se na ovom proročanstvu jer postoji nešto što ga čini zanimljivim. Mada su se svi koji govore o njemu bez rezerve složili da je proročanstvo bilo nepogrešivo, nikako nisu mogli da se slože oko jednog prostog podatka - ko je zapravo bio taj prorok.